

МОВНИЙ ЕТИКЕТ У ТВОРАХ МАРІЇ МАТІОС

Мовний світ сучасної української письменниці М.Матіос зачаровує своєю всеосяжністю, глибоким проникненням у буття і в душу людини. "Не випадково дуже важливим, а можливо, і головним персонажем творів М. Матіос виступає мова. Мова як засіб і як сутність...мова - як самоусвідомлення" [4,с.156]. Мовностильовою особливістю прози автора дослідники визначають бездоганне і природне володіння словом, поєднання всього конгломерату мовних засобів сучасної мови літературної та усіх можливостей гуцульського діалекту [2, с.7]. Серед засобів ментальної характеристики персонажів творів письменниці, що ввійшли до книги "Вибране" [1], є мовний етикет - сукупність усталених мовних зворотів, які використовуються в певних ситуаціях спілкування і відповідають національно-культурним традиціям суспільства [3,с.233] .

Одним із яскравих засобів мовного етикету є звертання. У творах М. Матіос широко

представлені звертання, що характеризують родинні стосунки: *мамо, тату, сину, невістко, вуйку, дитино, жінко, чоловіче* та ін. : *-Мамо, тато пропав у лісі!* [1, с.38] , - *Убивайте і нас із ними, тату* [1,с.92]. - *Дитинко...Доля ніколи не шукає людину* [1,с.209]. - *Ходімо додому, сину...- перше, що сказала Корнелія, розплющивши очі й роздивившись довкола* [1,с.237]. *А вона каже : невісточко, ти думаєш, що ружа ружевиї колір має* [1,с.190]. *Лишійть, вуйку, - втрутилася я* [1,с.406]. Галицизм *вуйко*, як відомо, називає дядька з боку матері або при шанобливому звертанні старшого за віком чоловіка.

Типові західноукраїнські звертання *газдо, газдине* (господар, господарка) : *Іди, газдо, додому, а я дам тобі підмогу на пошуки* [1,с.146]. *То що ви там, газдинько, кажете, зварили?* [1, с.137].

Поширене звертання *товаришу, товаришко* автор уживає як назву людини, пов'язану з кимось дружною, приятельванням, наприклад: *Що ти мене пужаєш, товаришко?* [1,с.268], або як звертання, що було поширене в радянські часи. Однак у творах М. Матіос вони функціонують не окремо , а в поєднанні з більш звичним для галицького менталітету регулятивом *пане* : *Дорогий пане-товаришу!* - *казав навстріч Кирило чи то малому, чи то старому - і відкрита усмішка тягнулася йому до самих вух. - Як днювали? Чи гараздували ?*[1,с.92-93] . *Доброго здоров'я, пане-товаришу директоре!* - *сказав, як проїхав фірою* [1,с.122]; *Що ви хотіли, пане-товаришу газдо?* [1,с.214].

Іменник *пан* в етикетному застосуванні вжито як самостійно, наприклад: *-Пане! Бійтеся Бога, пане! Яка зброя?!* [1, с.200]. *Прошу пане, будьте такі ласкаві, але наш буковинський вуйко-ведмідь не любить розжареної ялиці* [1,с.34] ,так і з прикладками: *Скажіть мені, пане голово, нащо я вам здався у вашій сільраді?* [1,с.132], або означеннями :*Так що вибачайте, ясний пане* [1,с.35],зокрема такими, що перетворилися на слова(лексикалізувалися) ; - *Вас щось непокоїть, панотче?* - *пішла й собі узад - уперед* [1, с. 289].

Особливо привертають увагу звертання, що виражені зменшено-пестливими іменами та означеннями до них: *золотий, срібний, любий, солодкий* і под. Так звертаються один до одного близькі люди, сусіди та знайомі : *Михайлюню, ішли би ви вечеряти...*[1, с.136] ; *Скажи мені, Михайлику золотий? Скажи мені , Матронко срібна ?!* [1, с.162]; *Ой, Янку-Іванку... солодкий мій вуйку* [1, с.405] ; - *Парасочко любя, те, що знає дві баби, - знає цілий світ* [1, с.288].

Формули вітання у творах письменниці ті, що поширені в гуцульських селах : *Слава Йсу! Навіки слава Богу!* - *одночасно відповіли гостеві з-поза паркана* [1, с.104] (дещо скорочений варіант традиційного вітання *Слава Ісусу Христу! - Слава навіки Богу Святому!*) -. *Як днювали ? - привіталася до жінки, що скубла посеред двору гусяче пір'я,*

набиваючи ним напірник . - Гаразд. Як ви ? -відповіла, піднявши догори голову [1, с.262]; - *Боже помагай! -тієї ж миті привітався Варварчук із Кейваном і ступив у скошену траву під горіхом.- Дякую. Боже,і вам помагай!* [1, с.71] .Вітання на свята : *Щастя-здоров'я, із святим Василям!* Христос народився!...Колядники кволо відповіли "Славимо його" й уже млявіше пішли наздоганяти Грицькову скрипку [1, с.293].

Навіть коли люди знаходяться не в дуже добрих стосунках, норми етикету повинні бути дотримані:- *Боже помагай, домнуде Мігаю!- привітався, закриваючи зсередини браму на засує.-Дякую за слово добре!* - відповів схилений над деревиною Михайло, чуючи, як різко обривається щось всередині [1, с.167]. Недотримання узвичаєного вітання показує, що людина чужа, чинить не так, як заведено: *Отак стояла на другім боці вулиці, навпроти дзвіниці й писала, а на "Христос Воскрес" відповідала "Добрий день"* [1, с.355]. Ця формула вітання служить засобом характеристики образу головики з твору "Не плачте за мною ніколи", яка проводила антирелігійну партійну політику в селі.

Слова подяки в творах М.Матіос підсилюють прислівники *гечно, красно, файно* : *Дякую гечно. кумко й куме, що зауважили діда своїм приходом* [1, с.219]; *Дякую красно, посиділа тут у вас трохи, ще нап'юся водички та й бувайте здорові* [1,с.263]; *Файно дякую, дружечко* [1,..264].

Урочистістю, підвищеною стильовою тональністю характеризуються формули запрошення на весілля та відповідно подяки за них і добрі побажання, наприклад: - *Просили пані молода, тато й мама пані молодої і я вас дуже файно прошу, абись'те були такі ласкаві прийти до нас на весілля завтра рано в Старі Кути. ...-Файно дякую, дружечко. Веселіться здорові. Й аби щастя приходило до хати молодих так, як ви, пані дружко, прийшли сьогодні до мене* [1, с.264]; *Щасливої дороги, донцю! Най молоді живуть багато, а родичі най мають від них утіху* [1,с.261].

Окрім позитивних побажань, у творах присутні й негативні лайливі побажання, прокльони, серед яких поширений у Галичині народний вислів *най шляк його трафить* :*Я вам скажу, Васюто, так мене серце тоді заболіло, що вже й сваритися із своїм Славком передумала, а він усе ж не каліка...шляк би го був трафив ще в моїй утробі, як мені дні коротає тою горілкою, згорів би був, дай Боже...*[1,с.98]. Такі лайливі слова герої прози М.Матіос уживають переважно в родинно-побутових ситуаціях.

Формули мовного етикету, що використовують під час вибачення, є важливим засобом і невід'ємною структурною складовою художнього тексту в новелі "Прощай мене", де особливо зворушливо тричі звучать ритуальні формули вибачення :

- *Прощай мене...- Най Бог простить - і я прощаю.-І другий раз. - Най Бог простить - і я прощаю. - І третій раз. - Най Бог простить - і я прощаю* [1,с.274].

Отже, у творах М. Матіос широко представлені формули мовного етикету, зокрема звертання, запрошення, вітання, вибачення, подяки, побажання, що є відбиттям глибинної ввічливості галичан.

Література

1. Матіос М. Вибране/ М.Матіос. - Львів: ЛА "Піраміда", 2011. - 424 с.
2. Набитович І. Знахарка троякої ружі/ І. Набитович // Матіос М. Вибране. - Львів: ЛА "Піраміда", 2011. - С. 3 - 16.
3. Українська мова. Енциклопедія; за ред.І.В. Муромцева. - К.: Майстер-клас, 2011.- 400 с.
4. Якубовська М. У дзеркалі слова: Есеї про сучасну українську літературу / М. Якубовська. - Львів: Каменяр, 2005.- 751с.